

DE STEDEBOUW

IN DE HUIDIGE MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING

VAN HET AMBT VAN

BUITENGEWOON HOOGLERAAR

IN DE STEDEBOUWKUNDE

AAN DE LANDBOUWHOGESCHOOL

TE WAGENINGEN

OP DONDERDAG 5 MAART 1959

DOOR

IR. A. KRAAIJENHAGEN

N.V. UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ

W. E. J. TJEENK WILLINK, ZWOLLE, 1959

*Mijne Heren Leden van het Bestuur van de Landbouwhogeschool,
Dames en Heren Hoogleraren,
Dames en Heren Lectoren, Docenten en Wetenschappelijke Medewerkers,
Dames en Heren Studenten en verder Gij allen, die door Uw tegenwoordig-
heid van Uw belangstelling blijk geeft.*

Zeer geachte Toehoorders,

Ongetwijfeld zullen er onder U zijn, die bij de gedachte aan stede-
bouw in de agrarische wereld zich het beeld van een conflict-
situatie voor ogen stellen. Immers wordt bij velen bij het horen
van het woord stede-
bouw niet de aandacht gericht op stadsuit-
breidingen, of ruimer gesteld, op de bestemming van de grond voor
niet-agrarische doeleinden? En is het niet algemeen bekend, dat
in ons land voor de uitbreiding van onze steden en dorpen, voor
de aanleg van wegen en kanalen, voor de inrichting van industrie-
en recreatiegebieden, voor vliegvelden, militaire oefenterreinen,
enz. jaarlijks gemiddeld ongeveer 2500 ha goede en potentiële cul-
tuurgrond aan het agrarische gebruik worden onttrokken?

Wanneer men inderdaad onder stede-
bouw verstaat regelingen,
betreffende het gebruik en de bestemming van de grond voor zover
deze vallen buiten de agrarische sector, dan is er voor landbouw-
kringen alle reden voor een defensieve houding en kan er over
stede-
bouwkunde en landbouw-wetenschappen inderdaad worden
gesproken van tegengesteld gerichte activiteiten.

Anders wordt de situatie evenwel wanneer men bedenkt dat de
ruimte tussen de kernen van bevolkingsconcentratie evenzeer tot
het object van de stede-
bouwkunde behoort als de inrichting en ver-
volmaking van deze kernen zelf, of wanneer men van de grond-
stelling uitgaat dat de stede-
bouw zich interesseert voor de samen-
hang van stad en land, van cultuur en natuur.

Dan maakt de conflict-situatie plaats voor de ontdekking dat de
landbouw terdege te maken heeft met de aldus opgevatte stede-
bouw.

Enige verwondering over de verschijning van de stede-
bouw in
de agrarische wereld kan ook het gevolg zijn van een zekere on-
bekendheid met de wijzigingen welke zich in de ruimtelijke orde-
ning voltrekken ten gevolge van de relatie tussen stede-
bouw en
maatschappij-vorm.

Mede met het oog op de belangstelling van buiten de vakweten-
schappelijke en vak-technische kringen zou ik daarom Uw

aandacht willen vragen voor enkele beschouwingen, die verband houden met het onderwerp: „De Stedebouw in de Huidige Maatschappelijke Ontwikkeling”.

Wanneer de vraag wordt gesteld naar het object van de stedebouwkunde en het doel van de stedebouw, dan kan worden geconstateerd, dat er gedurende de laatste decennia een verschuiving heeft plaats gehad. Evenals op het wetenschappelijke forum de suprematie van de natuur-wetenschappen aan het verminderen is en de sociale wetenschappen meer in de belangstellingssfeer komen, zo is, na een tijd waarin de stedebouw min of meer als een aesthetisch-technische aangelegenheid werd beschouwd, de overtuiging gegroeid, dat het doel van de stedebouw is het scheppen van het ruimtelijke kader, waarbinnen de maatschappelijke opbouw, en in het algemeen de ontplooiing van de samenleving, de beste kansen kunnen krijgen. De stedebouwkundige interesseert zich voor de zich onder steeds weer andere omstandigheden ontwikkelende relatie tussen menselijk groepsleven en het grondgebied waarop dit leven zich afspeelt.

Men kan dus twee componenten onderscheiden:

- enerzijds de ruimte als geografisch en historisch gegeven, anderzijds de samenleving als de totaliteit van menselijke betrekkingen, activiteiten en produkten, en de erfelijke eigenschappen van de groep.

De nederzettingvorm is de ruimtelijke neerslag van groepsleven op de basis van de mogelijkheden van het geografische milieu en de kenmerken van de groep. Hoewel de stedebouw gericht is op en derivaat is van groepsleven en dus het groepsleven primair moet worden gesteld, is hiermede echter het beeld nog eenzijdig getekend. Want de groep vormt enerzijds wel de occupatievorm, anderzijds beïnvloedt de nederzettingvorm de groep. De nederzettingvorm kan zelfs zo worden gekozen, dat de groepsbanden verzwakken en een individualisme in de hand wordt gewerkt. De nederzettingvorm kan leiden tot een sociale desintegratie of kan de binding versterken.

De ruimtelijke structuur bijv. van weg-streekdorpen en brinkdorpen versterkt de mogelijkheid van sociale controle. Het maatschappelijke leven speelt zich af op de ene gemeenschappelijke ruimte: de straat waaraan en de brink waaromheen de woningen en werkruimten zijn gegroepeerd. Buitenshuis kan niemand iets ondernemen of het wordt door de ander gesignaleerd en gecontroleerd.

Wanneer nu in het gebied rondom dergelijke dorpen door ont-

sluiting en herverkaveling een meer verspreide bebouwing mogelijk wordt gemaakt dan wordt de mogelijkheid geopend van een onttrekken aan de sociale controle, hetgeen op het groepsleven van grote invloed is. Omgekeerd doet zich in de IJsselmeerpolders het probleem voor in hoeverre de verdeling van het agrarische gebied en de dientengevolge verspreide boerderijbebouwing de vorming van goede gemeenschappen zal remmen of bevorderen. Door het verloop van de ontsluitingswegen en de plaats van de boerderijen wordt getracht het gebied zo te structureren, dat de oriëntatie op een bepaald dorp wordt geaccentueerd. Zo wordt met stedenbouwkundige middelen getracht het gemeenschapsleven te versterken.

Wanneer de inrichting van de gegeven ruimte zo moet geschieden dat de betreffende groep hierin de beste ontplooiingsmogelijkheden krijgt, dan is het dus van het grootste belang dat de huidige en de toekomstige behoeften van de samenleving voor zover deze met de ruimte verband houden, zo goed mogelijk worden gekend. Nu blijkt dat in de stedenbouw tweeërlei werkzaamheid kan worden onderscheiden nl. die van de stedenbouwkundige vormgeving en die van het stedenbouwkundige onderzoek.

De stedenbouwkundige vormgeving is een synthetiserende technische activiteit met betrekking tot de inrichting en het toekomstige gebruik van de ruimte; het stedenbouwkundige onderzoek berust op een coördinatie van verschillende sociaal-wetenschappelijke onderzoekingen.

In de stedenbouwkundige vormgeving worden de bijdragen, welke de cultuurtechniek, de waterstaatkunde, de verkeerstechniek, de bosbouwkunde, de volkshuisvesting en andere facet-activiteiten, welke op het bodemgebruik zijn gericht, tot een synthese opgevoerd.

De stedenbouwkundige onderzoeker vat samen wat de sociograaf, de socioloog, de sociaal-psycholoog en andere sociale onderzoekers aan bijdragen kunnen leveren met betrekking tot de kennis van de ontwikkeling en de toekomstige behoeften van de onderhavige groep.

Zowel de stedenbouwkundige vormgever als de stedenbouwkundige onderzoeker dienen een samenvattende visie te hebben op het toekomstige groepsleven, waarvoor de ruimte dienstbaar moet worden gemaakt.

Ten aanzien van de aard en de gerichtheid van het stedenbouwkundige onderzoek hebben zich de laatste decennia in snel tempo grote wijzigingen voltrokken:

Het is nauwelijks 25 jaar geleden dat een sociaal-geograaf wiens hulp werd ingeroepen bij de voorbereiding van een streekplan verklaarde het wetenschappelijk niet verantwoord te achten verder te gaan dan het analyseren van de ontwikkelingsgang van het maatschappelijke leven in het verleden en het aanduiden van de wetmatigheden, die zich hierin met betrekking tot het bodemgebruik en de topografische structuur hebben voorgedaan. Iedere poging tot omschrijving van de toekomstige behoeften werd als speculatief, dus als onwetenschappelijk, van de hand gewezen.

Sindsdien heeft de sociografie methoden ontwikkeld welke ten doel hebben de toekomstige groepsbehoeften zo nauwkeurig mogelijk te bepalen.

Inmiddels zijn er ernstige misverstanden gegroeid met betrekking tot de betekenis, welke aan sociografische prognoses moet worden toegekend: In lekenkringen worden berekeningen ten behoeve van het stedenbouwkundige onderzoek dikwijls beschouwd als min of meer geslaagde pogingen de toekomst te voorspellen. De prognostiserende arbeid kan evenwel nooit meer zijn dan de aanduiding van mogelijke ontwikkelingen, gebaseerd op bepaalde veronderstellingen, die niet met de komende werkelijkheid behoeven overeen te komen of ten gevolge van een bepaald beleid kunnen worden omgebogen. Stedenbouwkundige onderzoekingen krijgen meer en meer een taakstellend karakter.

En hier ontmoeten we de derde gesprekspartner bij de voorbereiding van stedenbouwkundige plannen, nl. de bestuurder.

Meende in 1948 Ir. VAN LOHUIZEN bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in het stedenbouwkundige onderzoek aan de Technische Hogeschool te Delft, dat de eenheid van het stedenbouwkundige werk bestond uit een samengaan, een elkaar beïnvloeden en stimuleren van de vormgever en de onderzoeker, de ervaringen van de laatste tijd hebben uitgewezen, dat het van den beginne af aan actief meewerken van de bestuurder noodzakelijk is voor de verwezenlijking van het stedenbouwkundige project.

Immers de stedenbouwkundige komt zowel bij het onderzoek als bij het ontwerpen bij herhaling voor alternatieve mogelijkheden, waaruit in een democratische samenleving alleen de verantwoordelijke bestuurder de keuze mag maken.

De onderzoeker kan hoogstens een aanduiding geven van samenlevings-modellen waaruit de bestuurder moet kiezen, nadat zo

verantwoord mogelijk de economische, sociale en culturele gevolgen van ieder model zijn uiteengezet. De bestuurder zal op grond van deze gegevens het nader door de ontwerper uitgewerkte ruimtelijke model kiezen, dat het beste past in het sociale, economische en culturele beleid, dat hij meent te moeten voeren.

De samenwerking tussen ontwerper, onderzoeker en bestuurder op het stedenbouwkundige terrein is mogelijk doordat deze gesprekspartners ieder op eigen wijze gericht zijn op een totaliteit nl. de totale levensruimte met alle op de inrichting van deze ruimte gerichte belangen. Iedere gesprekspartner streeft, naar eigen aard, naar een harmonie en een synthese van de componerende delen. Alle drie moeten samenvattend, creatief denken en handelen,; alle drie zijn in hun soort kunstenaars.

Voor de ontwerpen is dit zonder meer duidelijk, want de schoonheid van het concrete gerealiseerde plan is het bewijs van het geslaagd zijn van de door hem verrichte arbeid.

Ook de stedenbouwkundige onderzoeker moet gedreven worden door een drang naar synthese en harmonie, wil hij als volwaardige partner in het trio kunnen meespelen. Wanneer STEIGENGA voor de aldus gerichte sociale-onderzoeker, in navolging van Amerika, de titel sociale-ingenieur wil invoeren¹, dan heeft hij in zover gelijk dat de stedenbouwkundige onderzoeker het creatieve denkbeeld van harmonisch opgebouwde samenlevingsmodellen moet kunnen voortbrengen. Evenwel wil het mij voorkomen, dat het nederlandse begrip „ingenieur” teveel duidt op zichtbare vormgevingsarbeid, terwijl de bijdrage van de onderzoeker in het algemeen haar begrenzing vindt in het met woorden aanduiden van alternatieve mogelijkheden.

De huidige ontwikkeling van de stedenbouw heeft de behoefte geaccentueerd aan een type bestuurder, die in staat is een alles omvattende visie op te brengen, die de capaciteit bezit de realisering van het eenmaal gekozen ruimtelijke model harmonisch in te passen in het totale beleid. Het is niet toevallig dat juist in verband met de eisen, die de ruimtelijke ordening aan de bestuurder stelt, Mr. A. KLEYN onlangs zijn inaugurele rede gewijd heeft aan het onderwerp: besturen als kunst².

¹ Dr. W. STEIGENGA, Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek en Ruimtelijke Planning in Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedenbouw 37^e jaargang, nr. 6.

² Mr. A. KLEYN, Besturen als Kunst.

In de samenwerking tussen de ontwerper, de onderzoeker en de bestuurder kan worden gesproken van drieërlei soort coördinatie. Nu heerst er ten aanzien van de inhoud van het begrip „Coördinatie” momenteel een verontrustende verwarring.

Coördineren is een werkzaamheid van geheel eigen karakter. Het is het componeren van delen tot een geheel, dat meer is dan de som van de delen. In de coördinatie verliezen de delen hun autonoom karakter en winnen aan betekenis door het afgesteld zijn op de overige elementen.

De onbekendheid met de eigensoortige denk- en vormgevingsarbeid, die aan de coördinatie ten grondslag ligt, kan men in uiteen lopende kringen tegenkomen.

Op academisch niveau gaf onlangs de schrijver van een serie artikelen over de ruimtelijke ordening in de Economische Statistische Berichten blijk van gebrek aan inzicht in de wezenlijke betekenis van coördinatie door uiteen te zetten dat deze door stemming van de vertegenwoordigers van de deel-belangen, en wel bij meerderheid van stemmen kon worden verkregen¹.

Maar ook het ontwerp-ruimtetwet demonstreert op tweeërlei wijze een niet-verstaan van het constituerende element van coördinatie. Ten eerste door de misvatting dat een uit departementale top-functionarissen samengestelde commissie een orgaan zou kunnen vormen dat de delen tot een hogere synthese en compositie vermag op te voeren. Ten tweede door de introductie in het ontwerp-wet van een voor de ruimtelijke ordening bepaald gevaarlijke opvatting, dat coördinatie binnen de grenzen van een facet-belang mogelijk zou zijn.

Als coördinatie niet kan ontstaan dan nadat de delen hun autonoom-karakter hebben prijs gegeven dan betekent de ruimtelijke ordening binnen de veilige begrenzing van het facet-belang niet anders dan dat het deel zich aan de coördinatie tot een hoger geheel onttrekt door in een schijnbaar uitwegen van belangen eigen interessen een doorslaggevend gewicht toe te kennen.

Omdat het deel het geheel niet kan omvatten kan het stedenbouwkundige werk in het componerende stadium alleen worden verricht door stedenbouwkundige ontwerpers, onderzoekers en bestuurders, die de totaliteit van de leefruimte voor ogen houden.

¹ Drs. M. C. VERBURG, Regionale economie en ruimtelijke ordening, Economisch-Statistische Berichten, 43^e jaargang, n°. 2157.

Maakt enerzijds de op de totaliteit gerichte arbeid de samenwerking tussen ontwerper, onderzoeker en bestuurder mogelijk, anderzijds wordt tengevolge van de toenemende interdependentie van de ruimtelijke met de sociale en economische ordening deze samenwerking steeds noodzakelijker.

Waaruit blijkt deze toenemende interdependentie?

De ruimtelijke planning heeft ten doel de meest doelmatige ruimte te scheppen voor toekomstige groepsleven. In verband met deze doelstelling moet de ruimtelijke planning economisch en sociaal-cultureel gefundeerd en verantwoord zijn en roept de uitvoering van een stedenbouwkundig project een serie begeleidende bestuursmaatregelen op, welke liggen in het economische en sociaal-culturele vlak.

Planwerk in de ene sector (en wie zal in ons dichtbevolkte land de noodzaak van ruimtelijke ordening in twijfel trekken?) kan oorzaak zijn van planmatig handelen in een andere sector. Ordening op het ene gebied loopt de kans te mislukken als een begeleidend plan op een ander gebied achterwege zou blijven.

Als bewijs enkele willekeurige gekozen voorbeelden: In Engeland is gebleken, dat stedenbouwkundige reconstructieplannen voor in verval geraakte stadswijken na hun uitvoering een daling van de volksgezondheid ten gevolge hadden, doordat de vroegere krotbewoners, gewend aan lage huren en geringe uitgaven voor woninginrichting, wanneer zij werden overgeplaatst in behoorlijke woningen in gesaneerde buurten, op de uitgaven voor kleding en voeding gingen bezuinigen om de hogere kosten voor het wonen te kunnen opbrengen. De sociale en economische aanpassing was achtergebleven bij de verbetering van het ruimtelijke milieu.

Ook is het allerminst denkbeeldig, dat planwerk in de sociale en economische sector de noodzaak van ruimtelijke ordening oproept.

Gebleken is bijv. dat pogingen om te komen tot een sociaal-opbouwplan voor de z.g. „ontwikkelingsgebieden” weinig vruchtbaar bleven, zolang niet tevens een voorstelling werd gemaakt van het ruimtelijke kader, waarbinnen het sociale opbouwwerk zal worden verricht. Zonder een streekplan zal er in het algemeen van een sociaal-opbouwplan voor een gebied van enige omvang weinig terecht komen.

Ook is het zonder meer duidelijk, dat allerlei maatregelen op economisch gebied ingrijpende gevolgen kunnen hebben op sociaal en stedenbouwkundig terrein.

Een eventuele invoering bijv. van de vrije zaterdag zou de recreatiebehoefte en de recreatie-radius dermate vergroten, dat hiermede met de inrichting van de leefruimte van grote bevolkingsgroepen zeer ernstig rekening moet worden gehouden.

Reeds deze enkele voorbeelden tonen aan, dat naarmate het planwerk in de vorm van bodem-bestemmingsplannen in de ruimtelijke sector, ontwikkelingsplannen in de sociale en welvaartsplannen in de economische sector tot meerdere ontplooiing komt, de onderlinge afhankelijkheid van deze vormen van maatschappelijke planning sterker naar voren treedt.

Uit deze toenemende interdependentie van het planwerk in de verschillende sectoren van het maatschappelijke leven kunnen zowel voor het werk van de stedenbouwkundige als voor het beleid van de bestuurder enkele conclusies worden getrokken.

Wanneer het planwerk in een bepaalde sector teveel wordt voorbereid en bedreven als een op zichzelf staande activiteit kan dit tot gevolg hebben, dat een moeizaam verkregen evenwicht in een andere sector wordt verstoord.

Aan het planwerk in een bepaalde sector dient een integratie vooraf te gaan. Het zal steeds meer aanbeveling verdienen economisch, sociaal en ruimtelijk beleid te voeren als facetten van een geïntegreerd maatschappelijk beleid.

Een tweede gevolg van de groeiende interdependentie van het planwerk in de afzonderlijke sectoren zal zijn een toenemende behoefte de deskundige vormgevers en onderzoekers met elkaar in contact te brengen. Gezocht zal moeten worden naar organisatievormen, waardoor een zo efficiënt mogelijk gebruik van de specialisten kan worden gemaakt, waardoor dubbel werk kan worden voorkomen en waardoor de ene sector niet alleen goed op de hoogte kan zijn met wat er in de andere sector wordt onderzocht, maar waardoor ook de onderzoek-resultaten in de ene sector worden getoetst aan de richtlijnen, welke in andere sectoren op verantwoorde wijze zijn uitgestippeld.

Een derde gevolg van de groeiende relatie tussen de ruimtelijke ordening, het welvaartsstreven en de maatschappelijke zorg is de toenemende behoefte het element tijd in het ruimtelijke planwerk op te nemen.

Reeds het feit, dat de econoom in andere tijdspannen gewend is te denken dan de sociale onderzoeker en de stedenbouwkundige

maakt het noodzakelijk, dat een beeld wordt gevormd van de verschillende fasen waarin het ruimtelijke plan het beste kan worden uitgevoerd teneinde de kansen op desintegratie met het economische beleid en het sociaal-culturele opbouwwerk zo klein mogelijk te houden.

De fase-planning in de stedenbouw is niet alleen nodig op nationaal en provinciaal niveau, maar vooral ook ten behoeve van het gemeentelijk beleid. Met name op het terrein van de sociale wijkopbouw hebben zich reeds zovele spanningen gemanifesteerd ten gevolge van een niet voldoende op elkaar afgestemd zijn van sociale en planologische maatregelen, dat een indeling in perioden, waarin een evenwichtige ontplooiing van de verschillende sectoren van het maatschappelijke leven in de groeiende wijk moet zijn bereikt voordat tot de uitvoering van volgende delen van het ruimtelijke plan kan worden besloten, als een *conditio sine qua non* voor sociale wijkopbouw moet worden beschouwd.

Ten dienste van een geïntegreerd beleid zal de stedenbouwkundige, meer dan tot nu toe het geval is geweest, moeten denken in ruimte en in tijd. Waarschijnlijk zullen de stedenbouwkundige plannen hierdoor van karakter gaan veranderen en zullen bestemmingsplannen, welke de justitiabelen een zo groot mogelijke rechtszekerheid moeten bieden, meer de gestalte krijgen van ontwikkelingsplannen voor het beleid.

Wellicht zullen er onder U zijn die zich afvragen of de als noodzakelijk aanvaarde stedenbouw dan onontkoombaar zal leiden tot een maatschappij-vorm waarin een georganiseerde groep van deskundigen tezamen met enkele bestuurders een ingrijpende invloed uitoefenen op het toekomstige gemeenschapsleven. En de vraag rijst of VAN RIESSEN gelijk heeft als hij in „De Maatschappij der Toekomst” stelt, dat „De planning met haar concentratie van macht, verreikende oogmerken en wetenschappelijke deskundigheid de democratie tot een fictie maakt?”¹

Dit zou inderdaad het geval kunnen zijn indien het beeld van de zich ontwikkelende relatie tussen stedenbouw en maatschappijvorm volledig was getekend. Dit is evenwel niet het geval. Er dient nog een vierde gesprekspartner aanwezig te zijn bij de voorbereiding van stedenbouwkundige plannen nl. de groep ten behoeve waarvan al deze activiteit van ontwerpers, onderzoekers en bestuurders wordt ontwikkeld.

¹ Dr. Ir. H. VAN RIESSEN, De Maatschappij der Toekomst, blz. 225.

In breder kring worden de gevolgen van het met stedenbouwkundige maatregelen ingrijpen van de overheid in het gemeenschapsleven dermate aan den lijve gevoeld, dat de oorspronkelijke apathie bij de burger — en hieronder wordt tevens verstaan het bedrijfsleven en de maatschappelijke organen — begint plaats te maken voor het besef, dat hij ten nauwste bij de ruimtelijke planning betrokken is. Dit feit moet voor de gezamenlijke voorbereiders van het stedenbouwkundige plan reeds een voldoende aanleiding zijn de te verrichten arbeid in de grootst mogelijke openbaarheid te doen plaats vinden.

De angst voor vroegtijdige inmenging van de burger, voor grondspeculaties en voor anticipaties op officiële maatregelen, welke, vooral in de voor-oorlogse periode, aanleiding was van een strenge geheimhouding bij het voorbereidende werk en van een zich verschansen in de ivoren toren van de wetenschappelijke ongenaakbaarheid, begint plaats te maken voor grotere openheid.

De ervaring heeft geleerd, dat bij de analyse en bij de documentatie vertegenwoordigers van de betreffende groep onmisbare diensten kunnen bewijzen. Met het betrekken van de groep in het stedenbouwkundige werk kan worden nagegaan hoe de reacties zullen zijn op voorlopige plannen en denkbeelden. Ook is in het algemeen gebleken, dat plannen pas goed kunnen worden verwezenlijkt als de groep, waarvoor het plan is bedoeld dusdanig in de voorbereiding is betrokken, dat de te nemen maatregelen niet meer worden gevoeld als lastige overheidsbemoeiingen, maar als een stap op de weg van het „eigen” plan.

Daarom verdient het in het algemeen aanbeveling onderzoekresultaten niet aan de openbaarheid te onttrekken.

Deze grotere openheid ten opzichte van de groep en dit betrekken van de groep in de openbare zaak, — wat naar mijn mening een essentieel onderdeel van het planwerk behoort uit te maken — verdient ook in hoge mate aanbeveling bij de bestuurders. Reeds zijn in ons land bestuurders ertoe overgegaan de afstand tussen het stedenbouwkundige werk en de bevolking te verkleinen door het wekken van belangstelling en het inschakelen van constructieve krachten.

Bij de democratisering van het stedenbouwkundige werk is het evenwel goed een paar zaken voor ogen te houden.

Vermeden moet worden, dat van de democratie een caricatuur wordt gemaakt door iedereen over alles te laten meepraten. De ver-

tegenwoordiging van de groep, welke in het werk zal worden betrokken, moet met zorg worden gekozen uit de mensen, die in het sociale leven van de groep daadwerkelijk sleutelposities innemen. Maar ook dan blijft gelden, dat de leek het probleem niet kan stellen. Dit zal altijd door de deskundigen moeten geschieden. Maar de totale problematiek moet de betrokken samenleving zo snel mogelijk worden voorgelegd. Een uiteenzetting van een gevonden oplossing of een toelichting op een concreet plan is hierbij niet voldoende. Het gaat niet om aanpraten, maar om mede-arbeiden in een zo vroeg mogelijk stadium.

Is het eenmaal tot een concreet plan gekomen dan moeten alle consequenties voor het economische, sociale en culturele leven van de groep openhartig en duidelijk worden meegedeeld.

Op deze wijze kan het ruimtelijke planwerk het verantwoordelijkheidsbesef van de burger versterken en kan er van het gehele stedenbouwkundige werk een enorme vormende kracht uitgaan. De bevolking wordt zich dan bewust van de gevaren van een provisorische leefwijze en van de waarde van een concrete voorstelling van de ruimte, waarin men als groep gaarne zou willen leven.

Aan de vooravond van grote wijzigingen, welke zich in de leefruimte van het Nederlandse volk zullen voltrekken lijkt het goed het begrip „coördinatie” te verdiepen en de samenwerking van de stedenbouwkundigen en de bestuurders met de zorgvuldig gekozen groepsvertegenwoordigers te versterken. Want het zijn voorwaar geen eenvoudige problemen welke tot oplossing moeten worden gebracht.

Naarmate de Europese integratie voortschrijdt en de Rijn-delta aan internationale betekenis toeneemt zal de behoefte sterker worden aan een op functionele grondslag berustend spreidingspatroon van het Nederlandse volk. Zonder een doelbewust regeringsbeleid zal dit spreidingspatroon van de bevolking niet worden bereikt. Maar in redelijkheid mag een dergelijk beleid niet worden verwacht dan nadat vele deskundigen tezamen de economische en sociaal-culturele consequenties van verschillende nationale ruimtelijke modellen met de hiermede verband houdende stedenbouwkundige maatregelen objectief voor de bestuurders hebben uiteengezet.

De bedoelde functionele opbouw van ons land zal naast een toenemende verstedelijking en dus een concentratie van bevolking in

een in aantal afnemende kernen hoogstwaarschijnlijk gepaard gaan met een schaal-vergroting van het platteland.

De problemen, die dit met de agrarische sanering verband houdende spreidingspatroon van de bevolking oproept, zullen ter oplossing intensieve bestudering door vele deskundigen noodzakelijk maken van de sociale-culturele en economische gevolgen in de verschillende fasen van dit nationale opbouwwerk.

Ook zal in de naaste toekomst de aanpassing van de oude stads-kernen aan de eisen van de samenleving van morgen sterker de aandacht vragen. Met dit werk is tot nu toe slechts een schuchter begin gemaakt. Maar reeds dreigt het gevaar, dat facet-specialisten, hetzij dat deze behoren tot de behouders van het oude stedschoon, hetzij dat deze o.m. tot de verkeersdeskundigen moeten worden gerekend, buiten de stedenbouwkundige coördinatie om, trachten eigen inzichten te doen domineren.

Zo ligt er een uitgebreid arbeidsterrein voor goed onderlegde stedenbouwkundigen, die niet alleen uitmunten door hun synthetische visie en scheppend vermogen, maar die ook op grond van brede maatschappelijke belangstelling en die democratische mentaliteit, die in vrijheid individueel en collectief verantwoordelijkheid willen dragen, richting kunnen geven aan de ruimtelijke orde, gedachtig aan de woorden van THOMAS SHARP: — „Plan we must, not for the sake of our physical environment only, but to save and fulfil democracy itself”¹.

Moge een verdieping van het begrip coördinatie en een krachtiger bewustwording van de invloed van de ruimtevorm op het groepsleven mede leiden tot de maatschappijvorm, welke KARL MANHEIM² voor ogen stond toen hij schreef, dat de democratische gecontroleerde, planmatige maatschappij gebaseerd zal zijn op een nieuw soort discipline, vrucht van een verdiept verantwoordelijkheidsbesef.

Bij de officiële aanvaarding van mijn ambt betuig ik Hare Majesteit de Koningin mijn eerbiedige dank voor de benoeming.

Mijne Heren Leden van het Bestuur van de Landbouwhogeschool,

Dat Gij mij voor deze benoeming hebt willen voordragen, stemt mij tot grote erkentelijkheid. Ik hoop, dat het mij gegeven zal zijn

¹ THOMAS SHARP; *Town Planning*, blz. 116.

² K. MANHEIM; *Mensch und Gesellschaft im Zeitalter des Umbaus*.

deze taak, die mijn grote liefde heeft, overeenkomstig de verwachtingen te vervullen.

Dames en Heren Hoogleraren,

Het zij mij op deze plaats vergund uiting te geven aan mijn dankbaarheid voor de prettige wijze, waarop ge mij in Uw kring hebt opgenomen. De stedenbouw, tot welker onderricht ik geroepen ben, veronderstelt samenwerking. Gij hebt getoond daartoe gaarne bereid te zijn. Ik hoop in staat te zijn tot deze samenwerking ook de van mij verwachte bijdrage te kunnen leveren.

Hooggeleerde Hofstee,

Als beoefenaar van de sociale wetenschappen hebt Gij met grote kundigheid denkbeelden ontwikkeld betreffende de relatie tussen ruimtevorm en groepsleven. Wanneer ik, gevormd in de sfeer van de technische wetenschappen een gelijk doel nastreef dan verheug ik mij in de samenwerking, die Gij mij reeds hebt toegezegd en hoop ik op Uw rijke kennis en grote ervaring steeds een beroep te mogen doen.

Hooggeleerde Bijhouwer,

Onze gezamenlijke arbeid stamt reeds uit de tijd na de eerste oorlogsverwoestingen in 1940 en ook na de bevrijding hebben we met enthousiasme onze krachten ingezet voor de opbouw van uitgestrekte gebieden. Dat ons werk niet het resultaat heeft opgeleverd dat we gehoopt hadden, kan zeker niet aan onze samenwerking worden toegeschreven.

Bij mijn intrede in de wereld van de Landbouwhogeschool zijt Gij mijn gids geweest. Ik hoop dat Gij Uw onmisbare steun zult willen blijven verlenen.

De belangstelling voor het vak stedenbouwkunde neemt zienderogen toe, zodat de ruimtenood waarin we beide verkeren, als tastbaar bewijs van de relatie tussen ruimte en groepsleven, aan onze plooibaarheid de hoogste eisen zal stellen. Moge evenwel spoedig een ruimere behuizing mogelijk maken wat ons bij ons eendrachtig streven voor ogen staat.

Mijn dank gaat uit naar *Heren Gedeputeerde Staten van Overijssel*, die aan de combinatie van het nieuw ambt, dat ik heden officieel

aanvaard, met de functie van directeur van de Provinciale Planologische Dienst in dit gewest hun onmisbare medewerking hebben verleend. Daarnaast vervult mij met bijzondere dankbaarheid de wijze waarop *de staf en het verdere personeel* van genoemde dienst de verzwaring van hun taak, welke ongetwijfeld van mijn dubbele werkring het gevolg zal zijn, op zich hebben genomen.

Dames en Heren Studenten,

Het grote probleem van onze huidige cultuur ligt in de omstandigheid, dat de verschillende sectoren van de samenleving slechts deelbelangen erkennen en partiële doeleinden nastreven. Voor zover gij later als stedenbouwkundige werkzaam zult zijn zal er speciaal van U worden verwacht dat gij deze in onze samenleving werkende desintegratie-tendensen zult kunnen bestrijden door een op de synthese gerichte denk- en vormgevingsarbeid. Daartoe zal enerzijds het vermogen moeten worden ontwikkeld met beoefenaars van uiteenlopende vak-wetenschappen mede te kunnen denken en anderzijds de mentaliteit moeten worden versterkt welke de harmonie van de totale leefruimte als doel van de stedenbouw voor ogen wil houden.

Het mede mogen bijdragen in de ontwikkeling van dit inzicht en deze mentaliteit beschouw ik als het hoofddoel van de taak, die ik hiermede officieel op mij heb genomen.

Ik heb gezegd.